

Meslek Lisesi Öğrencilerinde Benlik Saygısı ve Öz Yeterlik Düzeylerinin Staj Uygulaması Süresince İncelenmesi: Turizm Meslek Lisesi Örneği*

Hüseyin Buğra KARAMAN¹, Ayten EREN ARTAN²

¹Psikolojik Danışman, Bolu Rehberlik ve Araştırma Merkezi, hbugrakaraman@gmail.com, ORCID ID:0000-0002-8517-4450

²Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, artan_a@ibu.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-2449-8715

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi:
04.12.2021

Kabul Tarihi:
31.03.2022

© UEAD 2022
Tüm hakları saklıdır.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ergenlerin staj uygulaması öncesi ve sonrasında benlik saygısı ve öz yeterlik düzeylerinin karşılaştırılmasıdır. Turizm Otelcilik Liselerinde öğrencilerin mesleki becerilerini uygulamaya koyabilmeleri için altı aylık staj dönemi gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada da staj uygulamasının öğrencilerin benlik saygısı ve öz yeterliklerindeki değişimleri belirlemek için 74 öğrenciye stajdan önce ve sonra olmak üzere Coopersmith benlik saygısı ölçeği ve çocuklar için öz yeterlik ölçeği uygulanmıştır. Yapılan T testi ve karışık desenlerde faktöriyel Anova testlerinden alınan sonuçlar incelendiği zaman öğrencilerin benlik saygısı ve öz yeterlik puanlarında staj öncesi ve sonrası dönemlerde aldıkları puanlarda anlamlı farklar bulunmuştur. Çocuklar için öz yeterlik ölçeği alt boyutlarından akademik ve sosyal öz yeterlik için anlamlı farklar bulunurken; duygusal öz yeterlik için anlamlı fark bulunamamıştır. Staj sonrası 16 öğrenci ile yapılan birebir görüşmelerde öğrencilerin stajda yaptıkları uygulamalarla ilgili olumlu düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Araştırmanın sonucunda staj uygulaması sonrasında katılımcıların benlik saygısı ve öz yeterliklerinde farklılık bulunduğu; diğer lise türleri için hangi okul dışı ya da okulu pekiştirici aktivitelerin öğrencilerin benlik saygısı ve öz yeterlik gelişimi için uygulanabileceği konusu ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Benlik saygısı, öz yeterlik, staj, meslek lisesi öğrencileri.

Investigation of Self-Esteem and Self-Efficacy Levels of Vocational High School Students During the Internship Application: The Example of Tourism Vocational High School

Article Information

Received:
04 December 2021

Accepted:
31 March 2022

© UEAD 2022
All rights reserved.

ABSTRACT

The purpose of this study is to compare the self-esteem and self-efficacy levels of the adolescents before and after the internship. In Tourism and Hotel Management high schools, a six-month internship period is carried out so that students can put their professional skills into practice. In this study, the Coopersmith self-esteem scale and children's self-efficacy scale were applied to 74 students before and after the internship to determine the changes in the students' self-esteem and self-efficacy during the internship. When the results obtained from the T-test and factorial Anova tests in mixed designs were examined, significant differences were found in the self-esteem and self-efficacy scores of the students before and after the internship. While there are significant differences for academic and social self-efficacy from the sub-dimensions of the self-efficacy scale for children; No significant difference was found for emotional self-efficacy. In the one-to-one interviews with 16 students after the internship, it was seen that the students had positive thoughts about the practices they did during the internship. As a result of the research, it was found that there was a difference in the self-esteem and self-efficacy of the participants after the internship; For other types of high schools, the subject of which extracurricular or school reinforcing activities can be applied for the development of students' self-esteem and self-efficacy was discussed.

Keywords: Self-esteem, self-efficacy, internship, vocational high school students.

DOI: 10.32960/uead.1032504

Makale Türü (Article Type): Araştırma Makalesi

* Bu araştırma, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulunun 17/05/2016 tarihli 2016/03 sayılı kararı ile alınan izinle yürütülmüştür.

Kaynakça Gösterimi: Karaman, H. B. & Eren Artan, A. (2022). Meslek lisesi öğrencilerinde benlik saygısı ve öz yeterlik düzeylerinin staj uygulaması süresince incelenmesi: Turizm meslek lisesi örneği. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 6(1), 113-129.

Citation Information: Karaman, H. B. & Eren Artan, A. (2022). Investigation of self-esteem and self-efficacy levels of vocational high school students during the internship application: The example of tourism vocational high school. *National Journal of Education Academy*, 6(1), 113-129.

1. GİRİŞ

Ergenlik birçok değişimi içinde barındıran bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan değişimler içerisinde öz-yeterlik inancı ve benlik saygısı da vardır. Ergenlerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal değişimlerini etkileyen, sosyalleşmenin olduğu ve sosyal normların öğrenildiği ortamlardan biri olan okullar; ergenlerin benlik saygısı ve öz yeterlik inançlarını olumlu veya olumsuz etkileyebilir.

Fiziksel gelişimin çok fazla olduğu ergenlik döneminde; ergenlerin baş etmesi gereken en büyük sorunlardan bir tanesinin vücutlarındaki bu gelişime uyum sağlamaları olduğu söylenebilir (Senemoğlu, 2011). Bu durum ergenin benlik algısına olumsuz etki edebilir. Burada önemli nokta ergenin doğru bir şekilde gerçekleştirebileceği sorumluluklar verilerek bu dönemde olumlu benlik algısı geliştirmesine yardımcı olunabilir (Senemoğlu, 2011). Ben algısında oluşabilecek olumsuz bir algı ergenin benlik saygısı ve öz yeterlik inancının olumsuz bir şekilde gelişmesine neden olabilecektir.

Öz yeterlik inancı; bireylerin hayatlarında karşılarına çıkan ve yaşamlarını etkileyen çeşitli yaşam olaylarına karşı gösterecekleri performans konusunda yetenekleri hakkındaki inançları olarak tanımlanabilir (Bandura, 1994). Öz yeterlik inancı dört temel kaynaktan etkilenir: Bireyin doğrudan elde ettiği veya başarısız olduğunda elde ettiği bilgiler, dolaylı yaşantılar, sözel ikna ve psikolojik durum (Senemoğlu, 2011). Yapılan çalışmalar öz yeterlik inancının okul performansı (Schnell, Ringeisen, Raufelder & Rohrmann, 2015), akademik performansla (Lane, Lane & Kyprianou, 2004) ve akademik motivasyonla (Bong, 2001) ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum göz önüne alındığında öz yeterlik inancının olumlu gelişmesi için ergenlik dönemindeki öğrencilere okullarda üstesinden gelebilecekleri sorumluluklar verilmesi önemli olabilecektir.

Akademik öz yeterlik, akademik başarı ve okulda yatılı olarak kalma değişkenlerinin benlik saygısını yordama düzeylerinin incelendiği bir araştırmada, en güçlü yordayıcının akademik öz yeterlik olduğu, diğer değişkenlerin de benlik saygısını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Altun & Yazıcı, 2013). Sosyal öz yeterlik, akademik öz yeterlik, duygusal öz yeterlik ile olumsuz benlik algısı arasında negatif ilişki olduğu görülmektedir (Telef & Karaca, 2011). Benlik saygısı ile ilgili alanyazın incelendiğinde ergenlik dönemindeki bireylerin öz yeterliklerine olan inançları bir işi başarmalarına yardımcı olurken bu durum aynı zamanda bireylerin benlik saygılarına da olumlu etkisi olabilir.

Kişilerin benlik algıları ile ideal benlikleri arasındaki uyum, benlik saygısı olarak kabul edilmektedir (Dolgin, 2014). Benlik saygısı olumlu bir benlikten çok fazla etkilenebilmektedir (Dolgin, 2014). Ergenlik döneminde kızların, erkeklere oranla benlik saygılarında karmaşaya daha açık oldukları bulunmuştur; bu dönemdeki kızların erkeklere oranla kendileri hakkındaki olumsuz düşünceleri, yeteneklerine olan güvensizlikleri daha fazla olabilmektedir (Steinberg, 2013). Bu görüşü destekleyen bir bulguya Amerika'da yapılan bir çalışmada rastlanmış, kızların erkeklere göre daha düşük benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur (Bachman, O'Malley, Freedman-Doan, Trzesniewski & Donnellan, 2010).

Düşük benlik saygısı bir bozukluk ya da sendrom olarak ele alınmasa bile; diğer bozuklukları yordayabilmektedir (Reinecke, Dattilio & Freeman, 2015). Bu nedenle düşük benlik saygısı durumunun iyi bir şekilde yönetilmesi önemlidir.

Benlik saygısının olumlu gelişimi ergenler için önemli olabilmektedir. Yapılan bir çalışmada benlik saygısı arttıkça depresyonun, akranlarla girilen antisosyal davranışların ve yasadışı aktivitelerin azaldığı; problem çözme becerilerinin ve sosyal doyumun arttığı vurgulanmıştır (Dumont & Provost, 1999). Düşük benlik saygısına sahip bireyler yetersizlikleri konusunda yerinde bir algıya sahip olabilirken; bunun yanında aşağılık duygusu veya patolojik bir güvensizlik de geliştirebilirler (Santrock, 2012). Yapılan bir çalışmada benlik saygısı düşük olan 15 yaşındaki ergenlerin; 18, 21 ve 25’li yaşlarında zihinsel problemler ve madde bağımlılığı gibi sorunlar yaşadıklarını; hayattan ve ilişkilerinden daha az doyum aldıklarını ortaya konulmuştur (Boden, Ferguson & Horwood, 2008). Ergenlerin benlik saygılarını yükseltmek için dört yol olduğu belirtilmiştir; düşük benlik saygısının nedenlerini ortaya koymak ve beceri alanları belirlemek, duygusal destek ve sosyal kabul, başarıya teşvik ve bu durumla başa çıkmalarına yardımcı olmaktır (Santrock, 2012).

Amerikalı ergenlerin okula devam ederken çalışma hayatına girişleri 1950-1977 yılları arasında ortaya çıkan yarı zamanlı işlerle olmuştur (Steinberg, 2013). Ayrıca ergenlikte yarı zamanlı çalışmanın olumlu etkilerinin abartıldığını dile getirilirken; ergenlikte çalışmanın sorunlu davranışların artmasına neden olduğunu dile getirilmiştir; önemli olanın ergenin çalışmasının değil çalışma saatinin olduğu vurgulanmıştır; çünkü bu ergenin sosyal bağlamda gelişimine olumsuz etkileri olabilecek bir durumdur (Steinberg, 2013). Bunun yanında benlik saygısının sağlık üzerinde etkileri olduğu belirtilmiştir, bunun için okullarda derslerde kullanılan yöntemler ve dersleri pekiştiren aktivitelerin olmasının çocukların benlik saygısına olumlu etkisi olabileceği vurgulanmıştır (Dalgas-Pelish, 2006). Staj uygulamasının öğrencilerin aldıkları mesleki eğitimi destekler nitelikte olmasından dolayı öğrencilerin benlik saygıları ve öz yeterlik inançları üzerinde olumlu etkisi olabilir. Bunun yanında kariyer hedefleri noktasında da ergenler kendilerini gözlemleyebilirler. Kariyer hedefinin olmasının benlik saygısını olumlu etkileyen durumlardan biri olduğu düşünülmektedir (Chiu, 1990). Bu bilgiler ışığında öğrencilerin okul dışı aktivitelerinde akranları ile birlikte olması, diğer çalışma arkadaşları ve personelle iletişim halinde olması, onların sosyal ilişkilerini geliştirebilmesi için önemli olabilmektedir.

Ergenlikte yarı zamanlı çalışmanın olumsuz yönleri ortaya konulsa da; ergenlikte ailenin gözetiminde yapılan çalışmanın onların gelişimlerine olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir (Santrock, 2014). Aileden ayrı olarak bir işi ortaya koyabilmenin ergenin benlik saygısına ve öz yeterlik inancına olumlu etkisi olabilmektedir. Özellikle toplum hizmeti şeklinde yapılan ve kontrol dahilinde olan çalışmalarda ergenlerin çalışma deneyimini zevkli buldukları sonucuna ulaşılmıştır (Dolgin, 2014). Zihinsel sağlığın, benlik saygısının ve öz yeterliğin olumlu olduğu gençlerde erken çalışma deneyimlerinde yetişkinlerin de olumlu katkısı olduğu belirtilmiştir (Mortimer & Staff, 2004). Gençlerin ailelerinin gözetimi ve denetimi altında bir iş deneyimi yaşamasının onların benlik saygısına ve öz yeterliğine olumlu katkısı olabilecektir. Turizm Otelcilik Liselerinde bu kontrollü çalışma ortamları aile onayı ve koordinatör öğretmenlerin denetimi ile gerçekleşmektedir. Bu çalışma ortamının öğrencilerin benlik saygısına ve öz yeterliğine olumlu etkisi olabileceği düşünülmektedir. Türkiye’de yapılan bir çalışmada, çalışma hayatının içinde olan gençlerin benlik saygısı puanlarının orta düzeyde olduğu rapor edilmiştir (Sala-Razı, Kuzu, Yıldız, Ocakçı & Çamkuşu-Arifoğlu, 2009). Aynı çalışmada ergenlerin çalışma hayatı içinde olduklarında

para kazanma, sosyalleşme gibi bir çok konu ile karşı karşıya olduklarından kendilerine olan güvenlerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Amerika’da yapılan bir çalışmada ise düzensiz bir şekilde çalışan ergenlerin öz yeterlik inançlarının sürekli bir şekilde çalışan ergenlere göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cunnien, Martin-Rogers & Mortimer, 2009).

Çalışan ergenlerde olumlu bir benlik saygısı ve öz yeterlik gelişimi olması için kontrollü çalışma ortamlarının önemi çalışmalarla ortaya konulmuştur (Valero, Hirschi & Strauss, 2015). İsviçre’de mesleki eğitim alan ergenlerle yapılan bir çalışmada; umut, duyuşsal deneyim, mesleki öz yeterlik inancının, süpervizör tarafından derecelendirilen iş performansları ile olumlu ilişkisi olduğu görülmüştür (Valero, Hirschi & Strauss, 2015).

Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri bir mesleğe yönelik kazanımların öğrencilere aktarıldığı kurumlardır. Bu kurumlarda öğrenciler alan ve dallara yönelik olarak teorik eğitimlerinin yanında, eğitim aldığı mesleği sahada deneyimleme imkanına sahiptirler. Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri kontrollü ortamda ürünlerin ortaya konulduğu ve öğrencilerin kendi yeterliklerini görebildiği kurumlardır. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinden Turizm ve Otelcilik Meslek Liselerinde iki ayrı eğitim söz konusudur. Eğitimlerinin ilk bölümü teorik derslerin (Türkçe, Matematik, İngilizce...) verildiği bölümdür. İkinci bölümde ise gerekli olan mesleki dersleri alan 10.sınıf öğrencileri staj uygulaması için okulla anlaşmalı olan işletmelere yönlendirilir. Burada aldıkları meslek eğitimleri ile okulda aldıkları sınav puanları belirli oranlarda ortalama alınarak diploma notuna etkisi belirlenir. Burada öğrenciler teorik eğitimin yanında uygulamalı olarak mesleki eğitimi de alırlar (Sınıf Geçme Sistemi Uygulayan Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul ve İşletmelerde Mesleki Eğitim Yönergesi, 1997). Bu çalışmada Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin müfredatında bulunan staj uygulaması sürecinde ergenlerin benlik saygılarında ve öz yeterlik inançlarındaki değişim incelenmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Nisan ayında başlayan ve 6 ay süren staj uygulamasına katılan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinde benlik saygısı düzeyi ve öz yeterlik inançlarındaki değişimi incelemektir. Bu durumun ortaya konulması için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

- 1- Staj öncesi ve sonrası öğrencilerin benlik saygıları, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- 2- Staj için aileden ilk kez ayrılan öğrencilerin benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyut puan ortalamaları ile ailelerinin bulunduğu ilde staj uygulaması alanların puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- 3- Daha önce çalışmış olan öğrenciler ile çalışmayan öğrencilerin benlik saygısı, öz yeterlik ve alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- 4- Stajını il içinde yapan öğrencilerin benlik saygısı, öz yeterlik ve alt boyut puan ortalamalarıyla stajı il dışında yapan öğrencilerin puan ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?
- 5- Katılımcıların staj süreci hakkındaki görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma için karma yöntem (mix method) araştırmalarından açıklayıcı desen yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma desenlerinde nicel veriler toplandıktan sonra bu verileri tamamlamak amacı ile nitel veriler toplanır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2016). Burada amaç nitel

veri analizi ile nicel veri analizini yorumlama sırasında birleştirip; çıkarımlar elde edebilmektir (Creswell & Plano-Clark, 2015). Araştırma için nicel kısımda durum öncesi-sonrası araştırma deseni kullanılmıştır. Bu desenlerde iki farklı zamanda aynı evrende iki veri toplanır; bu araştırmaların avantajı iki kez veri toplanması ve farkın görülmesiyken; dezavantajıysa olguya yol açanın bağımsız değişken mi yoksa dışsal değişkenler mi olduğunun bilinmemesidir (Kumar, 2011). Bir başka dezavantajlı durum çalışma evreninin genç olduğu araştırmalarda olabilmektedir; zaman aralığının çok fazla olduğu durumlarda değişim olgunlaşmaya bağlı gerçekleşebilmektedir (Kumar, 2011). Nicel verilerin analizinden sonra nitel veriler toplanmış, içerik analizi yapılmıştır. Son olarak ortak olan temalar bulunmaya çalışılmıştır.

2.1. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bolu ilinde staj uygulaması yapan Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri 10. sınıf öğrencileridir. Bolu ilinde dört adet staj uygulaması olan lise olup yaklaşık olarak 400 10. sınıf öğrencisi bulunmaktadır. Araştırmanın örnekleminde ise Bolu Merkez Anadolu Turizm-Otelcilik Meslek Lisesi (İzzet Baysal Abant Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi) 10. sınıf öğrencilerinden uygun örneklem yöntemi ile seçilen 74 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların 15'i (% 20.27) kız öğrenciler, 59'u (%79.73) erkek öğrencilerdir. Öğrencilerin hepsi ilk kez staja çıkmışlardır. Staj sonunda ise katılımcılar içerisinden seçkisiz atama yöntemi esasına göre 16 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmelere katılan öğrencilerin bilgileri incelendiğinde; katılımcıların 4'ünün (%25) kız, 12'sinin (%75) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 7'si (%43,75) stajı ailesinden uzakta ve il dışında yaparken, 9'u (%56,25) stajı ailesinin yanında yapmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Çocuklar İçin Öz Yeterlik Ölçeği

Bu ölçek Muris tarafından 2001 yılında geliştirilmiş olup, 14-17 yaş aralığındaki bireylerin akademik, duygusal ve sosyal öz yeterliklerini ölçmektedir. Ölçekte toplam 21 madde ve 3 alt boyut vardır. 5'li likert tipi ölçek olup ölçekten alınabilecek en yüksek puan 105, en düşük puan 21'dir (Telef & Karaca, 2012). Ölçeğin Türkçeye uyarlama ve geçerlik güvenirlik çalışmaları Telef & Karaca (2012) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık çalışmasından sonra cronbach-alfa katsayısının genel öz yeterlilik için .88; sosyal öz yeterlik için .85; akademik öz yeterlik için .88; duygusal öz yeterlik için .88 olduğu saptanmıştır (Muris,2001; Muris 2002; akt. Telef & Karaca, 2012). Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığı zaman genel öz yeterlik için .86; akademik öz yeterlik için .84; sosyal öz yeterlik için .64; duygusal öz yeterlik için .78 olduğu bulunmuştur (Telef & Karaca, 2012). Bu çalışmada ise uygulanan ön test sonucunda genel öz yeterlik cronbach-alpha katsayısının .78 olduğu sonucuna; son test için ise .80 sonucuna ulaşılmıştır. Alt boyutlar için ise cronbach-alpha katsayılarının akademik öz yeterlik için ön testte .74, son testte .76; sosyal öz yeterlik için ön test .52, son test .60; duygusal öz yeterlik için ise ön testte .64. son testte .74 olarak bulunmuştur.

2.2.2. Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği

Bu ölçek 1967 yılında geliştirildiğinden itibaren birkaç kez revize edilmiştir. Ölçek içerisinde 58 madde bulunmaktadır. Bu ölçekten elde edilen sonuçlar göre genel öz saygı dışında sosyal öz saygı, arkadaşlığa ilişkin öz saygı, ebeveynlerle ilgili öz saygı, akademik öz saygı alt boyutlar ile ilgili sonuçlar

da elde edilebilir. Tam öz saygı puanı 100'dür (50x2). Bu çalışmada ise ölçeğin kısa formu kullanılmıştır. Kısa formda ise 25 madde vardır ve verilen doğru yanıtlara göre ölçek puanlanır. Tam öz saygı puanı ise 100'dür (25x4). Bu puan türüne göre düşük, orta ve yüksek saygı sonuçlarına ulaşılır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları Pişkin (1997) tarafından yapılmıştır. Kısa formu için KR-20 formülü ile yapılan güvenilirlik katsayısı .76 ve iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ise .81 olarak bulunmuştur. (Pişkin, 1997). Bu çalışmada ise ölçek için KR-20 formülü kullanılarak güvenilirlik katsayıları hesaplanmış ön test için .56, son test için .41 olarak düşük güvenilirlik seviyesinde olduğu bulunmuştur.

2.2.3. Demografik Özellikler Formu

Bu form araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formun içeriğinde katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, alanları, staj uygulamasını nerede alacakları, daha önce çalışma hayatında bulunup bulunmamaları, daha önce ailelerinin yanından ayrılıp ayrılmadıkları ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.2.4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Görüşmelerde stajın öğrencilere katkısı, staj sonunda kendilerinde gördükleri değişimler, stajda gördükleri eksikliklere ilişkin düşüncelerini öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Ayrıca para kazanmanın nasıl bir duygu olduğu, aileden ayrı kalma ile ilgili duygu ve düşünceleri, stajın onları hangi konularda olumsuz etkilediği ve kendi yaşlıtlarına göre kendilerini karşılaştırmaları istenmiştir. Okul hayatı, kendi öz gelişimleri ve geleceğe yönelik düşüncelerinin neler olduğunun öğrenilmeye çalışıldığı 10 görüşme sorusu sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmede “Stajın size kattıkları şeyler nelerdir? Çalışmak ve para kazanmak size neler hissettirdi? Staj öncesi ve staj sonrası yaşadığınızı düşündüğünüz değişimler nelerdir?” gibi sorular öğrencilere yöneltilmiştir. Görüşmeler her katılımcı için 25-30 dakika arasında tamamlanmıştır. Görüşmelerde, görüşmeyi yapan araştırmacı tarafından notlar alınmış ve sonrasında elektronik ortama aktarılmıştır. Bu sorular ile öğrencilerin staja ilişkin duygu ve düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırma için veriler toplanırken durum öncesi ve durum sonrası desen tercih edildiği için staj uygulaması başlamadan önce onuncu sınıftaki öğrenciler demografik bilgiler formu, benlik saygısı ve öz yeterlilikle ilgili ölçekleri yanıtlamışlardır. İlk olarak öğrencilerin staja gitme tarihlerinden önce bir tarih belirlenmiştir. Öğrenciler stajdan döndükten hemen sonra aynı ölçekler tekrar uygulanmıştır. Sonrasında ise seçkisiz atama yöntemi ile belirlenen 16 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılara 10 adet soru aynı sıra ile sorulmuş; yarı yapılandırılmış görüşmeler ile araştırma derinleştirilmiştir. Bu veriler toplanmadan önce öğrencilere araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilmiş olup; araştırmaya başlamadan önce Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 17.05.2016 tarihli 2016/3 sayılı toplantısından 2016/55 sayılı protokol numaralı etik kurul izni alınarak çalışmaya başlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmada bir gruba ait tekrarlı iki ölçümün ortalamalarının karşılaştırılması için fark analizleri kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren veriler için bağımlı örneklem T testi kullanılmıştır. Bunun

yanında gruplar arası farkların incelendiği durumlarda Karışık Desenlerde Faktöriyel Anova kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise görüşülen 16 katılımcının görüşme verilerine içerik analizi yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan öğrencilerden alınan cevaplar bulgular kısmında K1, K2 şeklinde sunulmuştur. Katılımcıların on adet soruya verdiği cevaplardaki içerikler analiz edilmiş ortak olan tema ve örüntüler incelenmiştir.

3. BULGULAR

Staj öncesi ve sonrası öğrencilerin benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutlarındaki ortalamaları karşılaştırılmıştır. Verilerin dağılımları incelendiği zaman benlik saygısı, genel öz yeterlik, sosyal öz yeterlik ve duygusal öz yeterlik puanlarının normal dağıldığı görülmüştür ($p>0,05$). Akademik öz yeterlik puanlarında da çarpıklık basıklık değerlerinin $-2, +2$ aralığında olduğu görülmüştür (George & Mallery, 2010) Bu nedenle bu veriler için bağımlı örneklem T testi uygulanmıştır.

Tablo 1. Staj Uygulaması Alan Öğrencilerin Bağımlı Örneklem T Testi Sonuçları

Değişken	N	T ₇₃	P	n ²	Ön test \bar{X}	Son test \bar{X}
Benlik saygısı	74	2.533	0.01	0.08	61.72	66.64
Genel öz yeterlik	74	3.422	0.00	0.138	62.32	66.08
Duygusal öz yeterlik	74	.238	0.81	-	19.93	20.06
Sosyal öz yeterlik	74	2.521	0.01	0.08	23.08	24.28
Akademik Öz Yeterlik	74	4.609	0.00	0.22	19.31	21.72

Tablo-1 incelendiğinde staj öncesi ve sonrası yapılan ölçümlerde benlik saygısı ($t_{73}=2.533, p<.05, n^2=0.08$), genel öz yeterlik ($t_{73}=3.422, p<.05, n^2=0.138$), akademik öz yeterlik ($t_{73}=4.609, p<.05, n^2=.22$) ve sosyal öz yeterlik ($t_{73}=2.521, p<.05, n^2=.08$) puan ortalamalarının karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı görülmektedir. Öntest ve sontest arasında anlamlı çıkan fark için, sosyal öz yeterlik ve benlik saygısına etki büyüklüğü incelendiğinde farklılaşmada orta düzeyde etki ettiği görülürken; genel öz yeterlik ve akademik öz yeterlik için etki büyüklüğünün yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Kilmen, 2015).

Ailelerinin yanından staj ile ilk kez ayrılanlar ile daha önce ailesinden bir süre ayrı kalmış olan katılımcıların benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutlarındaki ortalamaları Tablo-2'de karşılaştırılmıştır.

Tablo 2. Daha Önce Ailesi Yanından Ayrılanlar ile Ayrılmayanların Ön Test ve Son Test Ortalamaları

Değişken	Ayrıldım (N=37)			
	Öntest \bar{X}	S	Sontest \bar{X}	S
Öz yeterlik	62.74	11.86	66.46	10.71

Benlik saygısı	61.02	19.99	66.28	16.88
Duygusal öz yeterlik	19.79	5.20	20.21	5.22
Sosyal öz yeterlik	23.51	4.23	24.09	4.12
Akademik öz yeterlik	19.40	5.15	22.33	4.06

Ayrılmadım (N=37)

	Öntest \bar{X}	S	Sontest \bar{X}	S
Öz yeterlik	61.37	8.92	65.67	10.71
Benlik saygısı	63.02	15.00	67.43	13.33
Duygusal öz yeterlik	20.03	4.28	19.79	5.54
Sosyal öz yeterlik	22.63	4.06	24.45	4.25
Akademik öz yeterlik	18.85	4.32	21.05	4.98

Tablo-2 incelendiğinde ailesinden daha önce ayrılan veya staj ile ilk kez ayrılan katılımcıların orta düzeyde benlik saygısı ve öz yeterlik inancına sahip oldukları görülmektedir. Ön test son test ortalamaları karşılaştırıldığında değişimin daha önce ailesinin yanından ayrılmayanların duygusal öz yeterlik puanları haricinde olumlu yönde olduğu görülmektedir. Aileden ayrı kalmanın puanlar üzerindeki etkisi incelendiğinde, yapılan karışık desenlerde faktöriyel anova sonuçlarına göre; daha öncesinden ailesinden ayrılanlar ile ilk kez ayrılanların puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

Daha önce bir iş yerinde çalışanlar ile daha önce çalışmamış olanların benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutları ortalamaları Tablo-3'te karşılaştırılmıştır.

Tablo 3. Daha Önce Bir İş Yerinde Çalışmış Olanlar ile Çalışmayanların Ön Test Son Test Ortalamaları

Değişken	Çalıştım (N=51)			
	Öntest \bar{X}	S	Sontest \bar{X}	S
Öz yeterlik	62.92	11.06	67.23	11.40
Benlik saygısı	62.35	19.10	67.05	16.05
Duygusal öz yeterlik	20.00	4.64	20.88	5.50
Sosyal öz yeterlik	23.70	4.03	24.37	4.53
Akademik öz yeterlik	19.21	5.02	21.98	4.83

Çalışmadım (N=23)				
	Öntest \bar{X}	S	Sontest \bar{X}	S
Öz yeterlik	61.00	9.01	63.52	8.46
Benlik saygısı	60.34	14.00	65.73	13.14
Duygusal öz yeterlik	19.78	5.04	18.26	4.58
Sosyal öz yeterlik	21.69	4.12	24.08	3.28
Akademik öz yeterlik	19.52	4.09	21.17	3.93

Tablo-3 incelendiğinde daha önce bir iş yerinde çalışanlar ile çalışmayanların, staj öncesi ve sonrası, benlik saygısı ve öz yeterlik puanlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Daha önce çalışmayanların duygusal öz yeterlik puanlarında staj sonunda düşüş görülmektedir. Daha önce bir iş yerinde çalışan katılımcılar ile daha önce hiç çalışmamış olan katılımcıların puanları arasındaki farklar; karışık desenlerde faktöriyel anova yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler sonunda genel öz yeterlik, benlik saygısı ve genel öz yeterlik alt boyutlarında iki grup arasında anlamlı farklar bulunmamıştır ($p > .05$).

Stajı il içinde yapanlar ile il dışında yapan katılımcıların benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutlarına ait ortalamalar karşılaştırılmıştır.

Tablo 4. Stajı İl İçinde ve İl Dışında Yapan Öğrencilerin Ön Test Son Test Ortalamaları

Değişken	İl içi (N=35)			
	Öntest \bar{X}	S	Sontest \bar{X}	S
Öz yeterlik	61.25	10.15	64.65	9.61
Benlik saygısı	60.00	18.14	64.34	15.25
Duygusal öz yeterlik	19.14	4.40	18.94	5.23
Sosyal öz yeterlik	23.34	4.08	24.07	3.93
Akademik öz yeterlik	18.77	5.01	21.34	4.82

İl dışı (N=39)

	Öntest\bar{X}	S	Sontest \bar{X}	S
Öz yeterlik	63.28	10.23	67.35	11.48
Benlik saygısı	63.28	17.18	68.71	14.90
Duygusal öz yeterlik	20.64	4.97	21.07	5.30
Sosyal öz yeterlik	22.84	4.22	24.20	4.41
Akademik öz yeterlik	19.79	4.47	22.07	4.35

Tablo-4'e bakıldığında stajı il içinde ve il dışında yapan katılımcıların, ön test ve son test puanlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Stajı il içinde yapan katılımcıların duygusal öz yeterlik puanları haricinde tüm puanlarda olumlu bir değişim gerçekleşmiş; ancak stajı il içinde veya il dışında yapan katılımcıların puanları arasındaki farklar incelendiği zaman benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutlarındaki puanlarda farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p > .05$).

Nitel verilere ait içerik analizi ile ilgili bulgulara bundan sonraki bölümde yer verilmiştir. Yapılan içerik analizinde iki tema belirlenmiştir. Bu alt temalar öğrencilerin staj öncesi ve sonrası kendilerini değerlendirmeleri ve mesleki gelecekleri ile ilgili, okul yaşantıları ile ilgili ve para kazanma ile ilgili görüşlerinin yer aldığı temalardır.

Tablo 5**Tema-1: Staj Öncesi ve Sonrası Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmeleri**

Alt Temalar	f
Akademik anlamda olumlu değişim	1
Öz düzenleme becerisi kazanma	4
Mesleki tecrübe kazanma	7
Sosyalleşme ile ilgili olumlu düşünceler	2
Para kazanma ile ilgili olumlu düşünceler	12
Diğer akranlara göre kendini avantajlı görme	5

Staj sonunda kendilerinde ne gibi değişimler gördükleri sorusuna 15’inden olumlu yanıtlar alınırken bir katılımcı olumsuz yanıt vermiştir. Stajdaki eksiklere ise katılımcılar genellikle alanları ile ilgili bilgilendirmede ve staj yapılan yerin fiziki koşullarında eksiklikler gördüklerini dile getirmişlerdir.

Akademik anlamda kazanımlar konusunda K3 “Staj sonrası okuldaki meslek derslerinde kendimi daha rahat hissediyorum, derslerde başarılı olabileceğime inancım daha fazla” şeklinde ifade etmiştir. Öz düzenleme becerileri ile ilgili olarak K1 “Staj beni disipline soktu”, K15 ise “Meslek hayatında öğrendiklerimi şimdi okul hayatında da uyguluyorum, daha düzenli ve disiplinliyim” şeklinde ifade etmişlerdir. Mesleki tecrübe kazanma anlamında stajın katkısı değerlendirilirken K2 “Uygulamalarda daha hızlı öğrendiğimi farkettim”, K7 “İşi öğrenme anlamında bana çok fazla katkısı oldu”, K16 ise “Ağır iş ne demek onu öğrendim ve karşılaşacağım şeyleri artık biliyorum” şeklinde mesleki tecrübe kapsamında stajın katkılarını ifade etmişlerdir. Staj ortamında sosyalleşme anlamında katkısı ile ilgili olarak K14 “İş ortamını gördüm ve bu diğer kişilerle daha rahat iletişime geçmemde yardımcı oldu, artık daha rahat iletişim kurabiliyorum” şeklinde belirtmiştir. Para kazanma ile ilgili olarak verilen cevaplar incelendiğinde K5 “aileme yük olmadığımı hissettim”, K6 “parayı kazanmanın ne kadar zor olduğunu öğrendim ve ailemi daha iyi anladım”, K1 “kazandığım parayı harcamak çok zor geldi”, K3 “kendime daha fazla güvenmeye başladım, hayata karşı korkularım değişti, başarabileceğime olan inancım arttı” gibi ifadeleri dile getirdikleri görülmüştür. Öğrencilerin daha önce çalışmamış akranlarına yönelik düşünceleri ele alındığında ise K3 “daha önce çalışmamış olanlara göre kendimi hayata karşı bir adım önde hissediyorum” ifadesi vardır. K15 da bu ifade ile benzer ifadeler kullandığı görülmüştür. K6 “kendimi onlara karşı daha şanslı hissediyorum”, K14 “onlardan çalışma hayatı ile ilgili daha fazla tecrübem olduğunu düşünüyorum” ifadelerine yer verdikleri görülmüştür. Tablo-6’da ise öğrencilerin uygulamalar sonunda mesleki gelecekleri ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 6. Tema-2: Öğrencilerin Mesleki Gelecek ile İlgili Görüşleri

Alt Temalar	f
Staj uygulaması alınan mesleğe devam etme	5
Akademik olarak meslekle ilgili bölüm okuma	6
Diğer mesleklere yönelme isteği	5

Staj uygulamasından sonra mesleki gelecekleri ile ilgili sorulan sorularda katılımcıların 5’i mesleğe lise bitiminde de devam edeceğini, 6’sı üniversite de meslekle ilgili bölüm okuyacağını, 5’i ise diğer mesleklere yönelebileceği yönünde fikirler beyan etmişlerdir. Diğer mesleklere yönelebileceğini ifade eden öğrenciler içinden 4 tanesi staja ve uygulama yapılan mesleğe karşı olumlu düşünceler içinde olsa da ileride farklı bir meslekte yer almak istediklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde K1 “İleride iyi koşullar altında bilgili ve dürüst biri olarak işimi iyi yapan biri olmak istiyorum”, K2 “Staj öncesinde polis olmak istiyordum ancak staj sonunda bu mesleğe karşı düşüncelerim daha olumlu oldu, ileride de bu işi yapmak istiyorum” ifadelerini

kullanmışlardır. Akademik anlamda ilerlemek isteyen katılımcıların ifadeleri incelendiğinde K3 “Dört yıllık lise deneyimine 4 yıllık gastronomi bölümünü eklemek istiyorum, bu alanda eğitim almak istiyorum” şeklinde ifade etmiştir. K6 “Staj uygulaması ile geleceğim için bir adım attım artık bu meslekle ilgili olarak gelecekte ne yapacağımı daha iyi biliyorum, üniversite okumak istiyorum” cevaplarını vermişlerdir. Diğer mesleklere yönelmek isteyen katılımcılar incelendiğinde, K8 “Veteriner olmak istiyorum”, K12 ise “Staj uygulaması bana çok şey katsa da ileride öğretmenlik gibi bir meslek yapmak istiyorum” ifadelerini kullanmışlardır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ilk kez staja giden öğrencilerin staj sonrasında benlik saygısı ve öz yeterlik gelişimlerinin ne yönde olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler incelendiği zaman tüm grup için genel öz yeterlik inançlarının olumlu bir şekilde geliştiği ve staj öncesi puanları ile anlamlı fark olduğu görülmüştür. Amerika’da ergenler ile yapılan bir çalışmada da benzer bulgulara rastlanmıştır; yüksek kaliteli bir işte çalışmanın ve çalışırken süpervizör desteği almanın ergenlerin öz yeterlik düzeyleri ile ilişkisi anlamlı bulunmuştur (Cunnien, Martin-Rogers & Mortimer, 2009). Bu sonuç düşünüldüğünde bu çalışmada staja giden katılımcıların güvenlik, maaş ve çalışma ortamı okul tarafından belirlenip, süpervizyon için koordinatör öğretmenlerin görevlendirilmesi; yapılandırılmış güvenli bir ortamda stajın gerçekleşmesi öğrencilerin öz yeterlik inançlarını olumlu düzeyde etkilemiş olabilir. Yapılan görüşmelerde de staj sonrası değişimlerde öğrenciler hayatı öğrendiklerini dile getirmişler ve bu konuda öz yeterliklerinin arttıklarını söylemişlerdir. Yapılan görüşmelerde katılımcılar mesleki anlamda öz yeterliliklerinin arttığını, daha disiplinli ve düzenli olduklarını belirtmişlerdir. Bunun tersi olarak yapılan literatür çalışmasında üç araştırma incelenmiş ve sonuç olarak ergenleri yetkilendirmenin öz yeterliğe olumlu bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir (Morton & Montgomery, 2013). Bu çalışmada Morton & Gommery (2013)’den farklı bir bulgu çıkmasına neden olan durumun, araştırmanın yapıldığı meslek lisesinde öğrencilerin meslekleri ile ilgili bir yetkinlik kazanmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Öğrenciye verilen sorumlulukları öğrencinin geleceği için önem arz ettiğinde öz yeterlik inancına olumlu etkisi olabilmektedir. Bu yüzden öğrencilerin ilgi, beceri ve yetenekleri doğrultusunda staj esnasında sorumluluklar alması onların öz yeterliğini arttırmada etken olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada Benlik saygısı ölçeğinden alınan ön test ve son test puanları incelendiği zaman farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Morton & Montgomery’ye (2013) göre gençleri yetkilendirmenin onların benlik saygısına bir etkisinin olmayacağını yaptıkları çalışmada dile getirmişlerdir. Yapılan çalışmada öğrencilerin benlik saygısı puanlarının hem ön test hem son test için orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Bunun dışında ülkemizde yapılan bir çalışmada çalışan gençlerin benlik saygısı puanlarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmış; bu durumun çalışma ortamının içinde bulunduğu çevrede kurduğu iletişim ile açıklanmıştır (Sala-Razı, Kuzu, Yıldız, Ocakcı & Çamkuşu-Arifoğlu, 2009). Stresli yaşam olayları ile benlik saygısı arasındaki negatif ilişki Baldwin & Hoffmann’ın (2002) yaptığı çalışmada ortaya konulsa da benlik saygısı gelişiminin bu çalışmada olumlu yönde olması stresin daha az olduğu, kontrollü bir ortamda staj uygulamasının yapılması olabilir.

Genel öz yeterlik ölçeği alt boyutları incelendiği zaman sosyal öz yeterlik ve akademik öz yeterlik alt boyutlarında olumlu gelişim gözlenmiş ve anlamlı fark bulunmuştur. Görüşmelerde de katılımcılar stajın başlarda zor olduğunu ancak mesleğin içine girdikçe artık mesleki gereklilikleri daha kolay yerine getirdiklerini söylemişlerdir. K7 “İşi öğrenme anlamında bana çok fazla katkısı oldu”, K16 ise “Ağır iş ne

demek onu öğrendim ve karşılaştığım şeyleri artık biliyorum” şeklindeki ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Bunlara ek olarak görüşme yapılan 15 katılımcıdan 11’inin şu an eğitim aldıkları mesleğe ileride de devam etmek istediklerini belirtmeleri, staj uygulaması sonrası öğrencilerin mesleğe karşı olumlu bir bakış açısı kazandıklarını göstermektedir. Duygusal öz yeterlik için ise farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Türkiye’de yapılan bir çalışmada duygusal öz yeterlik ile sosyal öz yeterlik arasında anlamlı ilişki bulunmuş ve sosyal öz yeterliğin duygusal öz yeterliğin yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ulutaş, 2016). Bu çalışmada sosyal öz yeterlik için olumlu ve anlamlı bir gelişimin olması çalışma hayatında edinilen çevre ile açıklanabilir; duygusal öz yeterlikte farkın olmaması ise çalışılan ortamın şartlarının herkes için olumlu olmaması olabileceği gibi duygusal yeterliliklerini etkileyen başka değişkenler de olabilir. Akademik öz yeterlikte ise staj sonu okullarda mesleki dersler alınmaya devam edeceği için öğrencilerin bu inançlarında olumlu gelişim gözlenmiş olabilir. Bunun yanında stajdan sonra okulda meslek derslerinde daha rahat olduklarını belirtmeleri bu durumu destekler niteliktedir.

Daha önce bir iş yerinde çalışanlar ile çalışmayanlar arasındaki benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutlarındaki farklar incelendiği zaman gruplar arası anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bununla ilişkili olarak İsviçreli ergenler ile yapılan bir çalışmada kişilerin kariyer inancı ve mesleği icra etmelerinin öz yeterlik ile ilişkisinin anlamlı olduğu ortaya konulmuştur (Valero, Hirschi & Strauss, 2015). Yani mesleği uygulamanın öz yeterlik inancı ile olumlu ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında okul dışı aktivitelerin (spor, sosyalleşme, çalışma...) öz yeterlik üzerinde etkili bir değişken olduğu; öz yeterlik ile akademik etkinliğin ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Bubic, Krile & Kuzman, 2015).

Stajı il içinde ve il dışında yapanların puanları ve ailesinin yanından ilk kez ayrılanlar ile daha önce ayrılmış olan katılımcıların benlik saygısı, öz yeterlik ve öz yeterlik alt boyutları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durum mesleki anlamda iki grubunda çalıştıkları yerlerde alanları ile ilgili mesleki bilgilerinin artması; kendi paralarını kazanmaları ve aileden bağımsız yaşamaları ile ilgili ortaya çıkan bir durum olabilir. Araştırmacılar stajı il dışında yapanların benlik saygısı ve öz yeterlik puanları ile ailesi yanından ilk kez ayrılanların daha önce ayrılanlara göre farklılaşmanın daha fazla olacağını öngörmüş; ancak bu farklılaşma gerçekleşmemiştir. Stajı il içinde yapan ve ailesinin yanından ilk kez ayrılan katılımcıların duygusal öz yeterlik puanlarında istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir düşüş yaşanmıştır.

Bulgular incelendiği zaman farklı gruplarda akademik öz yeterlik, duygusal öz yeterlik ve sosyal öz yeterlik noktasında farklı sonuçlar elde edilmiştir. Duygusal öz yeterlik ile sosyal öz yeterlik birbirinin yordayıcısı olabilirken (Ulutaş, 2016), bu çalışmada birbirlerinden farklı gelişim gösterdikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra akademik öz yeterlik ise olumlu anlamda gelişen bir alt boyut olarak karşımıza çıkmıştır. Benzer bir noktaya Türkiye’de yapılan bir çalışmada da değinilmiştir. Akademik öz yeterliğin benliğin sadece akademik boyutunu yansıtır; sosyal ve duygusal öz yeterliği açıklayamadığı ortaya konulmuştur (Altun & Yazıcı, 2013).

Yapılan çalışmadaki bulgular ışığında Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde (Turizm-Otelcilik) eğitim gören öğrencilerin gördükleri altı aylık staj eğitiminin onların benlik saygıları ve genel öz yeterliklerine olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Okulu pekiştiren aktivitelerin benlik saygısına olumlu etkisi olduğu öğrencilerle yapılan bir çalışmada vurgulanmıştır (Dalgas-Pelish, 2006). Bunun gibi öğrencilerin kendilerini ortaya koyabilecekleri ve yeterliliklerini sınayabilecekleri ortamların oluşturulması onlar için yararlı olabilecektir. Diğer okul türlerinde bu gibi uygulamaların olmaması; öğrencilerin sosyal hayatı sadece okulda öğrenmelerine neden olabilmektedir. Bu yüzden Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

kurumları dışındaki okul türlerinde de okul dışı etkinliklerin, gönüllü toplum hizmetlerinin, okul gözetiminde part time çalışmalarının olabileceği staj uygulamalarının yaygınlaştırılması ve pilot çalışma olarak sunulması önemli olabilir.

Okul dışı etkinliklerin öğrencilerin benlik saygısına ve öz yeterlik inançlarına etkisi yapılan çalışmalar ile ortaya konulmuştur. Okulda herhangi bir aktiviteye katılmayan ergenlerin; en az bir okul dışı aktivite veya birden çok okul dışı aktiviteye katılan öğrencilere göre daha düşük düzeyde benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur (Kort-Butler & Hageven, 2011). Aile kontrolünde olan ve çalışan ergenlerin öz yeterlik inançlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Brown, 2014). Bu çalışmalardan da görüldüğü gibi benlik saygısı ve öz yeterlik inancı üzerinde okul dışı aktivitelere katılmanın önemi çok fazla olabilmektedir. Ailelerin de bu duruma destek çıkmaları ergenler için önemli olabilecektir. Amerika'da yapılan bir çalışmada okul dışı aktivitelere katılmak ile okula devam etme arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Dotterer, McHale & Crouter, 2007). Diğer okul türlerinde ise (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Temel Liseler...) bunun gibi bir çalışma ortamı olmayacağı için öğrenciler okulların sosyal sorumluluk projelerine dahil edilebilir ve okullar bu projeleri destekleyebilirler. Bu sayede öğrenciler etkinliklere katılarak kendi benlik saygısı ve öz yeterliklerine olumlu katkı sağlayabilirler

Tüm bu bilgiler ışığında staj uygulaması olan meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin staj uygulaması aldıktan sonra kendilerini mesleki, akademik olarak yetkin görmeye başladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu uygulamaların standartlarının yükseltilmesi, okulun daha iyi bir süpervizyon süreci uygulaması ve anlaşılabilir iş yerleri ile iletişimlerinin artması öğrenciler için daha olumlu olabilecektir. Öğrencilerin staj uygulamasına katılmaktan memnun oldukları, hatta okula döndüklerinde bile stajın devam etmesini istemeleri staj uygulamasının öğrenciler üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak olumlu bakış açısının öğrenciler arasında yaygınlaşması için okulun müfredatının ve staj uygulaması hakkında bilgilerin ortaokullarda çalışan okul psikolojik danışmanları tarafından öğrencilere aktarılması önemli olabilecektir. Bu sayede okul konusunda bilgili ve daha hedefe dönük öğrenciler staj uygulaması olan meslek liselerini tercih edecektir.

Bunların yanı sıra okulu pekiştiren okul dışı aktiviteleri; her öğrencinin yeteneğine uygun bir şekilde okullarda yaygınlaştırmanın öğrencilerin benlik saygısı ve öz yeterlik inançlarına olumlu etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Sosyal anlamda, akademik anlamda ve sağlık anlamında ergenlerin olumlu gelişimi için onların akranlarıyla veya tek başlarına yapabilecekleri aktivitelere yönlendirmek önemlidir. Yapılan çalışmada alınan sonuçlara göre; yapabilecekleri sorumlulukların ergenler tarafından yerine getirilmesi veya sosyalleşebilecekleri ortamlarda bulunmaları onlar için önemli olabilmektedir.

Yazar Katkı Beyanı:

- 1. Hüseyin Buğra KARAMAN:** Kavramsallaştırma, veri toplama ve analizi, ön taslak yazımı ve düzenleme
- 2. Ayten EREN ARTAN:** Kavramsallaştırma, metodoloji, danışmanlık ve denetim (veri analizi), inceleme-yazma ve düzenleme

5. KAYNAKÇA

- Altun, F. & Yazıcı, H. (2013). Ergenlerin benlik algıları yordayıcıları olarak: Akademik öz yeterlik inancı ve akademik başarı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 21 (1), s.145-156.
- Bachman, J. G., O'Malley, P. M., Freedman-Doan, P., Trzesniewski, K. H. & Donnellan, M. B. (2011). Adolescent self-esteem: Differences by race, ethnicity, gender and age. *Self and Identity*. 10 (4), 445-473. <https://doi.org/10.1080/15298861003794538>
- Baldwin, S. A. & Hoffmann, J. P. (2002). The Dynamics of Self-esteem: A growth-curve analysis. *Journal of Youth and Adolescence*. 31 (2), 101-113.
- Bandura, A. (1994). *Self-Efficacy*. In V. S. Ramachaudran (ed.). *Encyclopedia of Human Behavior*. 4, 71-81.
- Boden, J. M., Fergusson D. M. & Horwood, L. J. (2008). Does adolescent self-esteem predict later life outcomes? A test of the causal role of self-esteem. *Development and Psychopathology*. 20, 319-339. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000151>
- Bong, M. (2001). Between and within-domain relations of academic motivation among middle and high school students: Self-efficacy, task-value and achievement goals. *Journal of Educational Psychology*. 93 (1), 23-34. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.1.23>
- Brown, T. M. (2014). "I just want to work hard": Self-efficacy and the social contexts in adolescents' ICT use. *Youth and Society*. 46 (6), 853-874. <https://doi.org/10.1177/0044118X12455026>
- Bubic, A., Krile, K. & Kuzman, I. (2015). The important of achievement goals and attitudes towards education for explaining adolescents' career decion self-efficacy. *Drustvena Istrazivanja*, 24 (3), 387-405. <https://doi.org/10.5559/di.24.3.04>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (20. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Chiu, L. H. (1990). The relationship of career goal and self-esteem among adolescents. *Roslyn Heights Adolescent*. 25 (99), 593-597.
- Cunnen, K. A., Martin-Rogers, N. & Mortimer, J. T. (2009). Adolescent work experience and self efficacy. *International Journal of Sociology*. 29, 164-175. <https://doi.org/10.1108/01443330910947534>.
- Creswell, J. W. & Plano-Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları* (çev. Ed. Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dalgas-Pelish, P. (2006). Effects of a self-esteem intervention program on school-age children. *Pediatric Nursing*. 32 (4), 341-348.
- Dolgin, K. G. (2014). *Ergenlik Psikolojisi* (çev. D. Özen). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Dotterer, A. M., McHale, S. M. & Crouter, A. C. (2007). Implications of out-of-school activities for school engagement in African American Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*. 36, 391-401. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9161-3>
- Dumont, M. & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Prospective role of social support, coping strategies, self-esteem and social activities on experience of stres and depression. *Journal of Youth and Adolescence*. 28 (3), 343-363.

- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference: 17.0 update*. Boston: Pearson.
- Kilmen, S. (2015). *Eğitim Araştırmacıları için SPSS Uygulamalı İstatistik*. Ankara: Edge Akademi.
- Kort-Butler, L. A. & Hageman, K. J. (2011). School-based Extracurricular activity involvement and adolescent self-esteem: A growth-curve analysis. *Journal of Youth and Adolescent*. 40, 568-581. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9551-4>
- Kumar, R. (2011). *Araştırma Yöntemleri* (Çev. Ed. Ö. Çokluk) (3.Baskı). Ankara: Edge Akademi.
- Lane, J., Lane, A. M. & Kyprianou, A. (2004). Self-efficacy, self-esteem and their impact on academic performance. *Social Behavior and Personality*. 32 (3), 247-256.
- Mortimer, J. T. & Staff, J. (2004). Early work as a source of developmental discontinuity during the transition to adulthood. *Development and Psychopathology*. 16, 1047-1070. <https://doi.org/10.1017/S0954579404040131>
- Morton, M. H. & Montgomery, P. (2013). Youth empowerment programs for improving adolescent' self-efficacy and self-esteem: A systematic review. *Research of Social Work Practice*. 23(1), s.22-33. <https://doi.org/10.1177/10497311512459967>
- Pişkin, M. (1997). Türk ve İngiliz lise öğrencilerinin benlik saygısı yönünden karşılaştırılması. *III.Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bilimsel Çalışmaları Kongre Kitabı İçinde* (s. 21-35). Adana: Ç. Ü. Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını.
- Reinecke, M.A., Dattilio, F. M. & Freeman, A. (2015). *Çocuk ve ergenlerde bilişsel terapi*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sala-Razı, G., Kuzu, A., Yıldız, A. N., Ocakçı, A. F. & Çamkuşu-Arifoğlu, B. (2009). Çalışan gençlerde benlik saygısı, iletişim becerisi ve stresle baş etme. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), s.17-26.
- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik* (çev. Ed. D.M. Siyez) (14. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim* (çev. Ed. G. Yüksel) (13. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Schnell, K., Ringeisen, T., Raufelder, D. & Rohrmann, S. (2015). The impact of adolescents' self efficacy and self-regulated goal attainment processes on school performance: Do gender and test anxiety matter? *Learning and Individual Differences*. 38, 90-98. Doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2014.12.008>
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya* (20. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Sınıf Geçme Sistemi Uygulayan Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul ve İşletmelerde Mesleki Eğitim Yönergesi. Temmuz, 1997.
- Steinberg, L. (2013). *Ergenlik* (çev. F. Çok) (2. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Telef, B. B. & Karaca, R. (2011). Ergenlerin öz yeterliklerinin ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 499-518.
- Telef, B. B. & Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz yeterlik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. 32, s.169-187.

- Ulutaş, A. (2016). Ergenlerde sosyal öz-yeterlik algısı ve duygusal öz-yeterlik arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi: Bir model önerisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(3), s.831-541. <https://doi.org/10.14686/buefad.v5i3.5000202335>
- Valero, D., Hirschi, A. & Strauss, K. (2015). Hope in Adolescent Careers: Mediating effects of work motivation on career outcomes in Swiss apprentices. *Journal of Career Development*, 42 (5), s. 381-395. <https://doi.org/10.1177/0894845314566866>